

บทที่ ๑

บทนำ

ก. ที่มาของปัญหา

พุทธปรัชญา เป็นปรัชญาที่มีจุดรวมแห่งความสนใจอยู่ที่มนุษย์ แม้พุทธปรัชญาจะพูด
สิ่งอื่น ๆ นอกจากมนุษย์ด้วย แต่ก็พูดถึงสิ่งเหล่านั้นในแง่ที่สัมพันธ์กับมนุษย์ คำสอนทั้งปวง
ในพุทธปรัชญาล้วนเป็นคำสอนที่มุ่งใช้เพื่อแก้ปัญหาของมนุษย์ทั้งสิ้น พุทธปรัชญาถือว่ามนุษย์
ประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๒ ส่วน คือกายกับจิต ที่มีศัพท์เฉพาะเรียกว่านามรูป นามก็คือ
ส่วนที่เป็นจิต รูปก็คือส่วนที่เป็นร่างกาย แม้จะเห็นว่า นามกับรูป หรือ จิตกับร่างกาย
ต่างก็มีความสำคัญตามลักษณะของตน และจะต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันอย่างที่จะขาด
อย่างใดอย่างหนึ่งไปไม่ได้ แต่พุทธปรัชญา ก็เน้นในเรื่องจิตและให้ความสำคัญแก่จิต
มากกว่าร่างกายโดยเห็นว่าร่างกายนั้นจะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ได้มากมาย แต่ปัญหา
ที่มีความสำคัญอย่างแท้จริงนั้นได้แก่ปัญหาที่เกี่ยวข้อง เนื่องกับจิตหากสามารถแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้อง
จิตได้อย่างเด็ดขาดสิ้นเชิงแล้วปัญหาที่เนื่องด้วยร่างกาย แม้อาจจะยังมีอยู่ ก็ไม่ใช่
เรื่องสำคัญอีกต่อไป ด้วยเหตุนี้พุทธปรัชญาจึงมีคำสอนส่วนใหญ่ที่เน้นการแก้ปัญหาเกี่ยวกับ
จิตโดยการเสนอแนะวิธีพัฒนาจิตในรูปแบบต่าง ๆ ที่มนุษย์สามารถนำไปใช้ปฏิบัติจนสามารถ
ประสบผลได้ด้วยตนเอง

ด้วยเหตุที่พุทธปรัชญาสอนเน้นเรื่องจิตและการแก้ปัญหาที่เนื่องด้วยจิตในพระ-
ไตรปิฎก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสูตรตันตปิฎกจึงมีคำสอนที่เกี่ยวกับจิตอยู่มากโดยมีกระจัด
กระจายอยู่ทั่วไปจนแทบจะกล่าวได้ว่ามีอยู่ในเกือบจะทุกสูตรของพระสูตรตันตปิฎก โดยถ้า
ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงก็เกี่ยวข้องโดยอ้อม แต่ในคำสอนเกี่ยวกับจิตนั้น มีการใช้คำแตกต่าง
กันมากมายหลายคำ เช่นคำว่า จิต วิญญาณ มโน มนายตนะ มนินทริย์ ฯลฯ
จึงเป็นปัญหาว่าคำสอนต่าง ๆ เหล่านี้เมื่อปรากฏอยู่ในที่นั้น ๆ ในคำสอนต่าง ๆ เหล่านี้

พระพุทธเจ้าทรงใช้ในความหมายอย่างเดียวกันหรือไม่ ถ้ามีความหมายอย่างเดียวกัน ทำไมจึงต้องใช้คำต่างกัน ถ้ามีความหมายต่างกันคำเหล่านี้แต่ละคำมีความหมายที่แท้จริงอย่างไร และเมื่อใช้คำต่าง ๆ เหล่านี้ในที่นั้น ๆ คำเหล่านี้ยังคงมีความหมายถึงธรรมชาติที่เป็นนามธรรมของมนุษย์ที่รู้จักกันทั่วไปว่า "จิต" นั้นหรือไม่

อนึ่งเป็นที่ทราบกันทั่วไปว่า คำสอนเรื่องจิตในพุทธปรัชญามีกล่าวไว้อย่างพิสดารในพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งวิเคราะห์ปรมัตถธรรม ๔ คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน แต่ในพระสูตรต้นตปิฎกก็มีคำสอนเรื่องจิตอยู่มากเช่นกัน จึงมีปัญหาว่า ความหมายธรรมชาติหรือลักษณะและการแบ่งประเภทของจิตตามแนวของพระสูตรต้นตปิฎกกับที่ปรากฏอยู่ตามแนวของพระอภิธรรมปิฎกแตกต่างกันอย่างไรหรือไม่

ปัญหาเกี่ยวกับจิตในพระสูตรต้นตปิฎกตามนัยที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น เป็นปัญหาที่ควรจะได้มีการวิเคราะห์และวิจัยเพื่อให้เกิดความกระจ่างแจ้ง ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาเรื่องนี้และเรื่องอื่น ๆ ในพุทธปรัชญาเป็นอย่างยิ่ง งานวิจัยเรื่องนี้จึงได้เกิดขึ้นโดยมีจุดประสงค์นี้เป็นเป้าหมายหลัก

ข. วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาริวิเคราะห์คำสอนเกี่ยวกับจิตในพระสูตรต้นตปิฎก
๒. เพื่อแสดงให้เห็นว่า จิตตามที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎกมีความหมายลักษณะรวมถึงการทำงานของจิตและประเภทของจิตอย่างไร
๓. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบจิตตามที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎกกับพระอภิธรรมปิฎก อันจะเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาชีวิตให้ดียิ่งขึ้น

ค. วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้หลักฐานชั้นที่ ๑ คือพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงซึ่งทางราชการได้จัดพิมพ์ขึ้นเนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี เพื่อรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับคำสอนเรื่องจิตในพระสูตรต้นตปิฎกที่เห็นว่าจำเป็นและควรนำมาแสดงไว้เพื่อประกอบ

การวิเคราะห์ จากนั้นก็นำข้อมูลต่าง ๆ มาวิเคราะห์โดยแยกเป็น ความหมายลักษณะ และประเภทของจิต แล้วนำไปเปรียบเทียบกับจิตในพระอภิธรรมปิฎกว่ามีเนื้อหาเหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร

ง. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นงานวิจัยรวบรวมความรู้เรื่องจิตในพระสูตรต้นตปิฎก อันเป็น คัมภีร์พระไตรปิฎกที่สำคัญยิ่งเป็นหลักฐานชั้นที่ ๑ ของพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นจึง คาดว่าจะได้รับประโยชน์ดังนี้

๑. ทำให้มีความรู้และความเข้าใจเรื่องจิต ในพุทธปรัชญาได้อย่างกว้างขวาง
๒. ทำให้มีความเข้าใจพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาดียิ่งขึ้น
๓. ทำให้สามารถนำความรู้ความเข้าใจเรื่องจิตไปพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้น
๔. เป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า วิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับ

เจตสิกในพุทธปรัชญาต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย